Az utolsó epigrammában a névelő utáni hiányjelen kívül a kéziratban nincs ékezet az emlékezet szón, és a „visszalövelnek" szót Vörösmarty a nyomtatott kiadással ellentétben külön és nem kötőjellel írta.

Az *Országház* c. versének több kéziratos példánya ismert. A kritikai kiadás jegyzete lappangó kéziratra is utal.[7] Ezek számát eggyel gyarapíthatjuk. A versnek egy korabeli, szerző megjelölés nélküli, ismeretlen kéztől származó másolata van az egykori Széchenyi Múzeum anyagában. (Jelzete: MTAK kézirattár Ms 4226/72.) A kéziraton Viszota Gyula ceruzás megjegyzése olvasható: Vörösmarty költeménye 1846. Viszota Gyula az azonosítást Hajas Bélának az ItK-ban megjelent cikke alapján végezhette, mert ceruzával kiegészítette a vers címét „Országháza" alakra, ami csak Hajas közleményében olvasható.[8] A kéziratos másolat híven követi az autográf eredeti helyesírását,[9] csupán a névelők utáni és az „s" előtti hiányjel alkalmazásában nem következetes. Rendszer nélkül elhagyja illetve használja ezt a Vörösmarty által oly gyakran alkalmazott írásjelet.

Mindkét Vörösmarty vers kézirata az egykori Széchenyi Múzeum anyagának feldolgozásával újból tanulmányozhatóvá vált.

Körmendy Kinga

Az újonnan fölfedezett Vajda-röpiratokról

Vajda János összes művei kritikai kiadásának sorjázó kötetei gyakorta szolgáltatnak meglepetést kutatónak, olvasónak egyaránt. Ismeretlen vers viszonylag már ritkán kerül elő. Annál többet tudunk meg ezzel szemben eddig homály-fedte életéből, s ezek a tények sok esetben költészete, publicisztikája értelmezését is módosítják. Tárca-füzérek, cikksorozatok, sőt politikai-társadalmi tematikájú röpiratok válnak ismertté a rég fölhagyott alkotóműhely termékenységének tanújeleiként. Ám a fölfedezések mámorát gondos kritikának, mérlegelésnek kell partok közé szorítania, különben sem az írói œuvre-nek, sem az irodalomtudománynak nem válik hasznára.

A korábbi évek során a közelmúltban (1982-ben) elhunyt jeles művelődéstörténész, D. Szemző Piroska négy, eddig ismeretlen Vajda-röpiratról adott számot az *Irodalomtörténeti Közlemények* hasábjain. Fölfedezte, *Egyéni nézetek*re (1871) változtatott címen az eddig lappangó *Ifjú Magyarország*ot,[1] amelynek hírét Vajda költőtársa és tisztelője, Benedek Aladár írta meg Kossuthnak.[2] Egy másik cikkében pedig újabb három művet emelt ki a feledés rejtekéből, a *Magyar politikát*, a *Magyar önkormányzat és birodalmi egység*et (mindkettő: 1866), továbbá *A köztörvényhatósági önkormányzat biztosítás*ról címűt (1867).[3]

Az *Egyéni nézetek* kétségkívül Vajda-írás. A Vajda-publicisztika minden tartalmi és stiláris jellegzetessége föllelhető benne. Szemző Piroska megalapozott érveit még tucatnyival tudnám a magam részéről alátámasztani. Legföljebb a röpiratot jegyző *Jenő* álnév választásának indoklása ellen van ellenvetésem. Szemző a Jókai-kutatás ama, a kortársak által is ismeretes feltételezésére hivatkozik, amely szerint *A kőszívű ember fiai* Baradlay *Jenő* figurája Irányi Dánielről nyert volna megformálást. „1868-ban pedig – írja Szemző – Vajda sorsát éppen Irányi Dánielhez akarja fűzni, a Heckenast Gusztáv kiadásában megjelenő Magyar Újság és Kossuth Lajos segítségével".[4] Ezért jelenteti meg munkáját *Jenő* álnév alatt. (Irányi 1869-től a szélsőbal, a 48-as párt vezére és a Magyar Újság szerkesztője).

Ám, ha mindez 1868-ban érvényes is, 1871-re (a röpirat kiadási éve) – semmiképp. Éppen a Szemző Piroska idézte Szabad György-tanulmány impresszionálja fölöttébb hatásosan: mennyire megromlott 1869-ben a kapcsolat Vajda és Irányi között.[5] Vajda 1871-ben aligha járt már Irányi

[7] *I. m.* 504–505.
[8] *I. m.* 505.
[9] MTAK kézirattár *Vörösmarty lírai költeményei* K 721/I. f. 132r–133r
[1] D. SZEMZŐ Piroska, *Vajda János „Ifjú Magyarország"* című röpirata. ItK 1979. 86–92.
[2] SZABAD György, *Vajda János politikai elszigetelődésének történetéből.* It 1960. 138.
[3] D. SZEMZŐ Piroska, *Vajda János három ismeretlen röpirata.* ItK 1982. 354–362.
[4] D. SZEMZŐ, *i. m.* ItK 1979. 87.
[5] SZABAD, *i. m.* It 1960. 139–141.

kedvében. Annál is inkább, mert éppen az *Egyéni nézetek* bizonyítja: a szakítás Vajda és a szélsőbal között nem elsősorban személyi –, hanem elvi ellentétek miatt következett be.

„A democratiának – olvashatjuk a röpiratban – nincsen egyetlen szóvivője irodalmunkban, politikai testületeinkben... A legszélsőbb pártárnyalatok írói és kortes szónokai ugyanakkor, midőn teli torokkal dörögnek a kormány és ‚aristocratia' ellen, hallgatóik által tensuraztatják és nagyságoltatják magukat. Aki a democratia követelményeit nemcsak fölfelé, de lefelé is érvényesíteni akarná, ilyen párttal épen nem, sőt egyénnel is alig találkozunk."[6] Az elmondottakkal nem Vajda szerzőségét, csupán álnév-választásának hipotézisét akartam megcáfolni.

Vajdától származik a *Magyar politika* is. Tételei zömben már 1862-ben megjelent röpiratában, a *Polgárosodás*ban, valamint 1863-as cikksorozatában, az *Irányeszmék*ben is olvashatók, csakúgy mint az 1881-ben megírt *Magyar birodalmi politiká*ban, a változó körülményekhez igazodóan. De: mi a helyzet a *Magyar önkormányzat és birodalmi egység*gel? Ezt és társát, *A köztörvényhatósági önkormányzat biztosításá*ról címűt annyira vitathatatlanul Vajdáénak véli Szemző, hogy még a részletes bizonyítás elől is kitér.

Miért? „A következő két, szerzői név nélküli röpiratot – írja – Vajdának tulajdonítani magától értetődő, mert egyazon forrásra, illetve műre vezethetők vissza: *Polgári szabadság és önkormányzat.* Dr. Lieber hasoncímű könyve után szabadon magyaríták Scholz Viktor és Vajda János. Pest 1869. Heckenast".

Vajda Lieber-fordítását régtől regisztrálja irodalomtörténetírásunk. És: mire épül a röpirat – a *Magyar önkormányzat és birodalmi egység* – szerzőségének föltételezése? Előszava egyetlen mondatára: „E kérdések feletti elmélkedés bátorita minket, *addig is, mig az angol selfgovernmentnek bővebb elemzéséről a hazai viszonyainkhoz alkalmazásáról szóló, kimeritőbb munkákat közre bocsáthatnók* (kiemelte D. Szemző – vagyis Fr. Lieber könyvének fordítását) e néhány sor írására, mely leghalványabb vázlata az azokban foglaltaknak... és ha a tisztelt olvasó azokra az ‚et voluisse sat est'-et rámondja, bőven jutalmazva leszünk".[7]

A fentieket a készülő Vajda-fordítás beharangozásának is gondolhatnánk, ha a röpiratíró egy személyes jellegű megjegyzése *óvatosságra* nem intene. Ürményi Józsefről, akit „az állambölcsesség magyar Nestorának" minősít, írja: „És mi most is boldognak érezzük magunkat, hogy a viharok egykori hatalmas fékezőjét, mint a kir. ítélőtábla akkori ifjú hites jegyzője, karddal oldalunkon, fiúi kegyelettel és hálatelt szívvel üdvözölhettük".[8]

Két Ürményi József is működött a királyi ítélőtáblánál. A későbbi országbíró (1741–1825) – mint látható – két évvel előbb halt meg, mint Vajda született (1827). Az utóbb alnádorrá lett Ürményi József (1807–1880) ítélő-táblabíráskodása idején (1839–1841) a költő tizenkét, illetve tizennégy éves volt, nem lehetett tehát – koránál fogva sem – „ifjú hites jegyzője", karddal az oldalán az említett testületnek. Nem beszélve arról, hogy soha életében nem töltött be ilyen tisztséget. Azután: hogyan üdvözölhetné „fiúi kegyelettel és hálatelt szívvel", „a viharok egykori hatalmas fékezőjét", a konzervatív Ürményi Józsefet, az a Vajda János, akinek – magatartása és írásai sora a bizonyság rá – ezek a „viharok", azaz az 1848/49-es forradalom és az azt megelőző reform-korszak, jelentették élete legmaradandóbb élményét? Nem jöhet szóba a fordítótárs, Scholcz Viktor sem. Ő 1840-ben született. *A röpirat tehát nem Vajda János alkotása.*

Hibás feltételezés, erőltetett koncepciót szül. Ha a *Magyar önkormányzat és birodalmi egység*et – mint Szemző véli – Vajda írta, ő kell legyen szerzője *A köztörvényhatósági önkormányzat biztosításá*ról szóló röpiratnak is. Mintha a selfgovernmentnek, önkormányzatnak, csak egyetlen hazai specialistája volna – Vajda. Holott éppen Szemző Piroska ír arról: Lieber könyvét angolul tudó politikusaink sokat forgatták, egy példányt belőle Kossuth is megőrzött. (ItK 1982. 359.)

A köztörvényhatósági önkormányzat esetében ugyan az előző röpirathoz hasonló látványos bizonyíték nem áll rendelkezésemre, de az tény: a mű nem viseli magán Vajda szellemi ujjlenyomatát. Nincs benne semmi csak reá jellemző jellegzetesség.

Nem találjuk meg egész élete folyamán szinte rögeszme-szerűen ismételt gondolatait: a Habsburg-monarchia középpontot képző eleme csak a magyarság lehet, lévén a konglomerátum egyetlen

[6] JENŐ, *Egyéni nézetek.* Pozsony 1871, X.

[7] *Magyar önkormányzat és birodalmi egység.* Pest 1866, VI.

[8] Uo. 38.

nemzete, amelynek aspirációi nem birodalmon kívüliek; Magyarország vezető erejének a birtokos nemesség helyett a nép polgárosodó rétegeinek és a belőlük származó értelmiségnek kell lennie; a Duna völgyi államalakulatnak a cári Oroszország a természetes ellensége stb. Ezek az elképzelések lám sem a *Magyar politikáb*ól, sem az *Egyéni nézetek*ből nem hiányoznak.

Nyelve sokkal nehézkesebb a költői lendületét, képalkotási készségét a publicisztikában is megőrző Vajda stílusánál (nem találjuk ismert stílus-jegyeit, hasonlatait, kifejezéseit sem). A röpirat szerzője, ha idéz, pontosan teszi, érvelését évszámokkal, paragrafusokkal, konkrét adatokkal támasztja alá („A kormány felelőssége az ország önálló s minden idegen befolyást kizáró független kormányzásának [1791:10 és 1848:3] biztosítéka, de biztosítéka egyszersmind az önkormányzati municipális jogok tiszteletben tartásának, és a polgári mint politikai szabadságnak" [61.]).

Vajdánál röpiratait, hírlapi cikkeit forgatva ilyen törvénycikkekkel és egyéb közjogi konkrétumokkal „fejelt" fejtegetésekre – nem lelhetünk. Ő költőktől, gondolkodóktól származó, többnyire ismert idézetekkel, szállóigékkel szereti mondanivalóját olvasói előtt népszerűsíteni, problémaközelítése tehát irodalmárra vallóbb eszközökkel történik, a fent idézettnél.

A jogászára, mint a publicistába oltott költőére emlékeztet a röpiratíró stílusa is: „S melyek azok, amiket feláldozni kívánnak? Kettő különösen. Egyik a nemzet törvényhozási erejének centralisátiója, mely a pénz- és hadügy fölötti rendelkezést mindig revindicálván, kormányzati függetlenségünk megszilárdítására van hivatva, s mely az ország önkormányzatábani valódi felelősséget érvényesítni képes legyen, – másik az, amin a helyhatósági önkormányzat teljessége nyugszik, a jogszabadsága, s a független bírák által kezelt törvénykezés függetlensége" (14.).

S még egy érv tetőzze az előbbieket. *Hitágozatok* (1878) című röpiratát Vajda *Quintus* álnéven adja ki. Quintus – mint ismeretes – latinul *ötödiket* jelent. Felütve a kritikai kiadás *Politikai röpiratok* kötetét, ott a Hitágozatok valóban ötödikként szerepel. De: akkor mi légyen a vitathatatlanul Vajdáénak mondható *Magyar politikáv*al és az *Egyéni nézetek*kel? Írójuk 1878-ban ezekről megfeledkezett volna?

Nos nem, az *Irányeszmék* a Vajda szerkesztette *Magyar Sajtó* cikksorozataként látott napvilágot 1863. február 1 és március 12 között tizennégy folytatásban, a röpiratok sorába szerzője nem valósult szándékán túl („A következő XII. és XIII. rész *ez idő szerint* elmarad – írta –; de remélhetőleg az egész cyclussal külön füzetben adandjuk. Szerk."[9]), az *Önbírálat*tal, *Polgárosodás*sal való tematikai egysége emelte.

A *Perczel Mór merénylete Kossuth Lajos ellen* (1868) c. vezércikk mintegy a Vajda-kiadás hagyományaként került a röpiratok közé.[10] Egyik recenzensem, Oltványi Ambrus szót is emelt ellene: „Vitatható – írta –, helyes volt-e ezt a darabot a *Magyar Újság*-beli cikkek sorozatából kiszakítani és a röpiratok ciklusába iktatni. Véleményünk szerint itt éppen fordítottjával van dolgunk annak az esetnek, amire az *Irányeszmék* szolgáltat példát: az utóbbi, annak ellenére is joggal minősíthető röpiratnak, hogy publikálására csak folytatásos részletekben, egy napilap hasábjain került sor, míg a *Perczel Mór merénylete* semmi egyéb, mint különlenyomatban is közreadott újságcikk".[11]

El kell ismernem igaza van. Vajda is így vélekedett mint alább látni fogjuk. Ha ma rendezném sajtó alá a *Politikai röpiratok* kötetét, mellőzve a Kozocsa-féle hagyományt, én is az Oltványi képyiselte szempontok szerint járnék el.

Így tekintve a kérdést (és lehet-e másként?): a *Hitágozatok* valóban az ötödik *röpiratként* publikált munkája Vajdának, az 1878-ig megjelentek után *(Önbírálat, Polgárosodás, Magyar politika, Egyéni nézetek)*. A Quintus álnév-választás a *Hitágozatok* esetében tehát nem pillanatnyi szeszély, hanem – ha úgy tetszik – útbaigazító üzenet, nemcsak a kortárs olvasó, hanem a kései kutató számára is.

Miklóssy János

[9] *Irányeszmék.* in: *Vajda János ÖM* (kritikai kiadás) 6. k. Bp., 1970. 213.

[10] *Vajda János Összes Művei.* Sajtó alá rend. KOZOCSA Sándor. Bp. 1944. 1225–1232.

[11] OLTVÁNYI Ambrus, *Vajda János politikai röpiratai – kritikai kiadásban.* It 1972. 761.